

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ ЧЛАНЦИ

УДК 347.77/.78(497.11)“2004/2006“
347.77/.78(4-672EU)
347.77/.78:004

Др Весна Бесаровић,
редовни професор Правног факултета
Универзитета у Београду

НОВЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ У РАЗВОЈУ ЗАШТИТЕ ПРАВА ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ¹

Република Србија, опредељена да прати развој међународног и комуни-тарног права, стално ради на усклађивању постојећих и доношењу нових прописа. Република Србија односно ранија СЦГ је у току 2004, 2005. и 2006. године донела прописе из области интелектуалне својине и регулисала сва права интелектуалне својине. Њима је био обезбеђен задовољавајући ниво грађанско-правне заштите свих права интелектуалне својине, по стандардима које је успоставила Европска унија и Светска трговинска организација. Међутим, до-недавно, два аспекта правне заштите права интелектуалне својине нису била регулисана на начин који то захтева комунитарно право и Светска трговинска организација односно Споразум TRIPS: кривичноправна заштита и управно-правна заштита права интелектуалне заштите. Закон о посебним овла-шћењима ради ефикасне заштите права интелектуалне својине донет је јуна 2006. како би се установила управноправна заштита појединих права интелектуалне својине у складу са захтевима TRIPS-а односно права Европске уније. Кривични законик Републике Србије ступио је на снагу 1. јануара 2006. године и заменио до тада важеће кривичне прописе који су регулисали и кривичноправну заштиту права интелектуалне својине.

Кључне речи: *Право интелектуалне својине. – Кривичноправна заштита интелектуалне својине. – Управно-правна заштита интелектуалне својине. – Право Европске уније. – TRIPS Споразум.*

Једна од основних карактеристика права интелектуалне својине као гране права је необично динамичан развој. Може се рећи да се готово из године у годину број правних извора који регулишу ову грану права повећава и на међународном и на националном плану. Такође је изузетно богата активност међународних организација у

¹ Рад је настао у оквиру пројекта „Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ (правни, економски и социолошки аспекти)“.

овој области. То се поготово односи на Светску трговинску организацију (с најважнијим споразумом из ове области – Споразумом о трговинским аспектима права интелектуалне својине *TRIPS*, који је профилисао ову грану права на нов начин увођењем санкција за државе) или Светску организацију за интелектуалну својину, која систематично и континуирано ради на доношењу нових извора права обавезујућих за државе чланице. Затим је ту и жива активност Међународне трговинске коморе, која у оквиру своје Комисије за интелектуалну својину, покреће иницијативу за омогућавање правне заштите новим категоријама и даље усавршава постојеће видове заштите. Најзад, један од најактивнијих и најуспешнијих промотера на путу развоја и сталног усавршавања права интелектуалне својине је несумњиво Европска комисија и други органи Европске уније, који кроз бројне директиве и правилнике профилишу право интелектуалне својине, стварајући унифицирано право унутар Уније, односно хармонизујући право између самих држава чланица и трећих земаља.

У оваквом окружењу, желећи да прати развој међународног и комунитарног права, Република Србија стално ради на усклађивању постојећих и доношењу нових прописа. Република Србија, односно ранија СЦГ, у протекле две године је донела прописе из области интелектуалне својине и регулисала сва права интелектуалне својине, хармонизујући ову област у великој мери с правом Европске уније и захтевима из *TRIPS*-а. Међутим, донедавно, два аспекта правне заштите права интелектуалне својине нису била регулисана на начин који то захтева комунитарно право и Светска трговинска организација: у питању су кривичноправна заштита и управноправна заштита права интелектуалне заштите.

Наиме, и поред успостављања релативно високог нивоа кривичноправне заштите коју је предвидео *TRIPS*, а прихватиле све земље чланице *STO*, Европска унија је наставила даље промовисање кривичноправне заштите Директивом о кривичним мерама (*Proposal on EC Directive on Criminal Measures*) чији је предлог припремила Комисија ЕУ и објавила их 5. јула 2006. године. Рад на овој директиви показује да је реч о континуираном тражењу ефикасније заштите права интелектуалне својине од постојеће заштите у земљама чланицама. Наиме, доношењем многобројних директива и упутстава из области интелектуалне својине као и *TRIPS*-а изгледало је, једног тренутка, да је процес заокружен и да је постигнут жељени ниво правне заштите. Међутим, носиоци права интелектуалне својине су суочени са сталним порастом и диверсификацијом начина кривотворења и пиратерије, па је Комисија Европске уније, желећи да обезбеди још виши стандард кривичноправне заштите, припремила предлог нове Директиве, која треба ускоро да буде усвојена, а тиме и да постане обавезујући извор права за државе чланице и земље кандидате.

Европска унија већ неколико година припрема један важан акт – Правилник о комунитарном патенту (*Council Regulation on the Community Patent*), којим треба да се унифицира патентно право земаља чланица и да се подношењем једне пријаве за заштиту патента добија правна заштита, под истим условима, у свим земљама чланицама Уније. У припреми је и Директива о приближавању правних решења заштите проналазака путем корисних модела (*Proposal for a Directive Approximating the Legal Arrangements for the Protection of Inventions by Utility Model*). Најзад, ту је у припреми и Директива о патентабилности проналазака насталих путем компјутера (*Proposal for a Directive on the Patentability of Computer-implemented Inventions*).

У оквиру нових тенденција свакако би требало имати у виду и активност Светске организације за интелектуалну својину и Међународне трговинске коморе на плану промовисања потребе нових објеката правне заштите права интелектуалне својине и креирања основних праваца те заштите.

I. РАЗВОЈ ПРАВНЕ ЗАШТИТЕ ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ У СРБИЈИ

Кривичноправна заштита у Републици Србији је од 1. јануара 2006. године обезбеђена одредбама Кривичног законика, а управноправна заштита од 10. јуна 2006. године Законом о посебним овлашћењима ради ефикасније заштите права интелектуалне својине.² Сада сваки субјект, физичко или правно лице, домаће или стране, када је његов правни интерес повређен, има на располагању три врсте правне заштите, које су у потпуности усклађене са правом Европске уније: грађанскоправну заштиту, управноправну заштиту и кривичноправну заштиту.

Грађанскоправну заштиту у потпуности регулишу посебни закони из области интелектуалне својине: Закон о патентима, Закон о жиговима, Закон о правној заштити дизајна, Закон о заштити топографија интегрисаних кола, Закон о ознакама географског порекла и Закон о ауторском и сродним правима.³ Управноправну заштиту регулишу наведени посебни закони из области интелектуалне

² Кривични законик Републике Србије (*Службени гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 и 107/05); Закон о посебним овлашћењима ради ефикасније заштите права интелектуалне својине (*Службени гласник РС*, бр. 46/06).

³ Закон о патентима (*Службени лист СЦГ*, бр. 32/04); Закон о правној заштити дизајна (*Службени лист СЦГ*, бр. 61/04); Закон о жиговима (*Службени лист СЦГ*, бр. 61/04); Закон о заштити топографија интегрисаних кола (*Службени лист СЦГ*, бр. 61/04); Закон о ознакама географског порекла (*Службени лист СЦГ*, бр. 20/06) и Закон о ауторском и сродним правима (*Службени лист СЦГ*, бр. 61/04).

својине, али у обиму који не задовољава захтеве за хармонизацијом са *TRIPS*-ом и правом Европске уније. Због тога је донет Закон о посебним овлашћењима органа државне управе, који треба да обезбеди достизање европског стандарда у остваривању управноправне заштите. Што се тиче кривичноправне заштите, поједини закони из области интелектуалне својине садрже казнене одредбе, али оне нису довољне да би се заштита хармонизовала; поред тога, неки закони из области интелектуалне својине уопште немају казнене одредбе (Закон о патентима и Закон о топографији), па се кривичноправна заштита и не може обезбедити. Доношењем Кривичног законика који садржи одредбе о кривичноправној заштити интелектуалне својине достигнут је стандард кривичноправне заштите који постоји у упоредном праву. При томе, у зависности од повређеног правног интереса, могу се комбиновати различити видови заштите који се не искључују.

1. Управноправна заштита права интелектуалне својине

Закон о патентима из 2004. године предвиђа управноправну заштиту тако што пружа могућност лицу чији је правни интерес повређен да у управном поступку, који води Завод за интелектуалну својину, може да оствари свој интерес. Даље, уколико сматра да је одлука Завода, на пример, укидање решења о признању права на патент или доношење решења којим је одбијен предлог за оглашавање ништавим патента, супротна прописима, Закон даје могућност да се покрене управни спор код Суда државне заједнице СЦГ. С обзиром на то да овај Суд више не постоји после укидања државне заједнице, отвара се питање који ће суд бити надлежан за управне спорове док се Управни суд, предвиђен прописима, не оформи. То је за сада Врховни суд Србије, надлежан за управне спорове. Одредбу сличне садржине налазимо и код Закона о правној заштити дизајна, Закона о заштити жига, Закона о ознакама географског порекла и Закона о заштити топографија интегрисаних кола. Закон о ауторском и сродним правима из 2004. године не предвиђа управноправну заштиту јер се ауторско и сродна права не региструју, тј. не води се управни поступак за њихово признавање код Завода за интелектуалну својину.

Закон о посебним овлашћењима ради ефикасне заштите права интелектуалне својине (назван Закон о ефикасној заштити), донет је јуна 2006. године, како би се установила управноправна заштита појединих права интелектуалне својине у складу са захтевима *TRIPS*-а, односно права Европске уније. Наиме, мада су током 2004. године донети најважнији прописи из области интелектуалне својине, који су у складу са стандардима европског и међународног права,

ефикасна примена ових прописа је наишла на многе тешкоће. Резултати који су до сада постигнути на плану правне заштите права интелектуалне својине, мада представљају помак у односу на стање које је постојало пре 2004. године, нису задовољавајући и значајно одступају од светских и европских стандарда и захтева. Да би се установила правна заштита која одговара тим стандардима, потребно је учинити више корака. Први је, несумњиво, доношење одговарајућег законског прописа, који ће органима државне управе и организацијама које врше јавна овлашћења обезбедити посебна овлашћења. То је постигнуто Законом о ефикасној заштити, који утврђује надлежне органе за спровођење Закона и садржину њихових овлашћења. Други корак је само спровођење Закона, а то значи адекватну организацију инспекцијског надзора над делатностима којима се вређају права интелектуалне својине. Трећи корак је одговарајућа организација правосудне заштите која ће моћи, својим капацитетима, да подржи управноправно заштиту. Најзад, то је и формирање јавног мњења које ће прихватити нове стандарде заштите права интелектуалне својине и формирати колективну свест о потреби њене заштите.

Овде је од значаја нарочито садржина првог корака, тј. овлашћења које имају надлежни органи у спровођењу Закона о ефикасној заштити. Један од значајних квалитета овог закона је што се, први пут у нашој законодавној пракси, дефинишу појмови који су изузетно важни за примену свих прописа из области интелектуалне својине од стране субјеката права, управних и правосудних органа.⁴ Закон одређује надлежне органе за спровођење овлашћења која су предвиђена Законом. То су, зависно од предмета повреде, Министарство надлежно за послове трговине, туризма и услуга, Министарство надлежно за послове здравља, Министарство надлежно за послове урбанизма и грађевинарства, Министарство надлежно за послове финансија, Министарство надлежно за просвету, Министарство надлежно за науку и технолошки развој и Републичка радиодифузна агенција. У свим овим министарствима спровођењем Закона ће се бавити одговарајућа инспекцијска служба која ће вршити инспекцијски надзор у складу са законским овлашћењима.⁵

⁴ То је, на пример, случај са дефинисањем пиратског примерка ауторског дела или предмета сродног права или робе са кривотвореним жигом, дизајном, робе којом се повређује патент, одређивањем појма емитовања, емитера и сл.

⁵ Треба очекивати да ће се врло брзо донети подзаконски акти којима ће се ове инспекцијске службе организовати за ефикасно спровођење Закона, јер без тога ове одредбе остају мртво слово на папиру. То, свакако, значи и формирање фондова од стране владе за почетак њиховог рада. Са радом ових инспекцијских служби, средства од повреда права би требало да пристижу у фондове и тако алиментирају инспекцијске службе.

Надлежни орган, инспекцијска служба министарства из области у којој је учињена повреда права интелектуалне својине, може да поступа по службеној дужности или на захтев носиоца права. Када надлежни орган поступа по службеној дужности, то значи да је увидом на лицу места утврдио да је повређено право интелектуалне својине. Тада он привремено одузима сву затечену робу и изриче меру привремене забране обављања делатности којом се повређује право интелектуалне својине. Том приликом се упозорава лице од кога је роба привремено одузета, да ће та роба бити коначно одузета и уништена ако се то лице, у року од 15 дана од дана привременог одузимања, не упусти у спор око оспоравања разлога за одузимање робе. Надлежни орган ће узети и узорке производа ради испитивања постојања повреде, тј. ради обезбеђења доказа о повреди и поднети пријаву надлежном јавном тужиоцу или прекршајном органу, зависно од степена повреде. Такође, надлежни орган ће одмах обавестити носиоца права чији је правни интерес повређен, друга заинтересована лица, ако су позната и Завод за интелектуалну својину. Носилац права има 15 дана рок, од пријема обавештења, да покрене судски поступак за заштиту свог права и обавезу да обавести надлежни орган о покренутом спору. Пошто се код оваквих случајева, по правилу, тражи од суда изрицање привремене мере, може се очекивати да ће носилац права, ако докаже свој правни интерес, добити привремену меру изречену од надлежног суда и о њој одмах обавестити надлежни управни орган, како би привремено одузимање робе било замењено судском привременом мером. На захтев носиоца права, рок за покретање судске заштите се може продужити на додатних 15 дана. Уколико носилац права не обавести надлежни орган о покренутом поступку, односно привременој мери, привремено одузета роба се враћа лицу од кога је одузета протеком рока од 15 дана од дана привременог одузимања.

Међутим, ако носилац права не покрене поступак за заштиту својих права пред надлежним судом, ако се лице од кога је роба привремено одузета не упусти у поступак оспоравања разлога за одузимање робе или постоји основана сумња да се привремено одузетом робом повређују права интелектуалне својине, а надлежном органу је непозната адреса носиоца права, надлежни орган ће по службеној дужности коначно одузети и уништити робу или је уступити у хуманитарне сврхе или за рециклажу. Овај случај је предвиђен када је очигледно да је реч о пиратској или кривотореној роби, а лице чији је приватни интерес повређен из неког разлога не реагује. Може се претпоставити да овакви случајеви неће бити чести, али је важно да надлежни управни орган може да заштити пре свега општи интерес.

Надлежни орган, на захтев носиоца права, ако непосредним увидом утврди да је повређено право интелектуалне својине, привремено одузима и задржава робу. Носилац права подноси писмени захтев инспекцијској служби надлежног министарства, а садржај захтева је одређен Законом. Надлежни орган је дужан да у року од 15 дана од подношења захтева донесе одлуку, а у хитним случајевима овај рок износи три дана од подношења захтева. Уколико се током поступка утврди да није повређено право интелектуалне својине, односно да је захтев неоснован, трошкове који настану сноси подносилац захтева. Када је захтев за заштиту права интелектуалне својине усвојен, надлежни орган може да захтева од подносиоца захтева да положи средство обезбеђења у износу који одговара висини трошкова.⁶

Када надлежни орган усвоји захтев носиоца права, он привремено одузима робу, а даљи поступак је исти као код поступања органа по службеној дужности, односно без одлагања обавештава подносиоца захтева о предузетој мери и о релевантним подацима, позивајући га да у року од 15 дана покрене поступак за заштиту свог права пред надлежним судом, као и да га обавести о томе и о изреченој привременој мери суда. Уколико се утврди да је захтев носиоца права неоснован, он је дужан да надокнади трошкове надлежном органу и штету лицу чија је роба одузета. Када је у поступку пред надлежним судом одлучено да се роба коначно одузме и уништи или искључи из промета, надлежни орган тако поступа, водећи рачуна да се не нанесе штета носиоцу права и умањи ризик поновне повреде права интелектуалне својине.

Закон о ефикасној заштити интелектуалне својине предвиђа у оквиру казних одредби привредне преступе и прекршаје код повреде ауторских и сродних права, права на жиг, права на дизајн и права на патент.⁷

За привредне преступе казниће се правно лице (и одговорно лице у правном лицу само новчаном казном мање вредности) новчаном казном која се креће од 100.000 до 3.000.000 динара за дела којима се повређују ауторска и сродна права. То су случајеви када се неовлашћено објави, умножи или јавно саопшти ауторско дело и дело сродних права⁸ или стави у промет или закуп у комерцијалне сврхе, с циљем прибављања имовинске користи, затим произведе,

⁶ Средство обезбеђења може бити различито, на пример, банкарска гаранција или депозит уплаћен на посебан рачун надлежног органа.

⁷ Закон не предвиђа санкције за повреду права на ознаку географског порекла и права на топографију. Може се поставити питање да ли је оправдано да ова два права не буду покривена казним одредбама Закона о ефикасној заштити.

⁸ Законодавац под делима сродних права подразумева интерпретацију, фонограм, видеограм, емисију, рачунарски програм или базу података.

увезе, стави у промет, рекламира дело, без сагласности носиоца права. За привредни преступ одговараће починилац дела и кад уклони или измени електронску информацију о правима интелектуалне својине као и кад стави у промет дело са кога је електронска информација недозвољено уклоњена, а та чињеница му је позната. Новчана казна мање вредности, до 1.500.000 динара, предвиђена је за повреду дела архитектуре, као и код недозвољеног колективног остваривања ауторских и сродних права.

За привредне преступе казниће се правно лице од 100.000 до 3.000.000 динара када неовлашћено стави на робу или њено паковање знак заштићен жигом или знак за који је пријаву за признање жига поднело друго лице, затим кад неовлашћено нуди, ставља у промет, складишти робу у те сврхе или пружа услуге под знаком заштићеним жигом или знаком за који је поднета пријава за признање жига, кад неовлашћено увози или извози робу заштићену жигом или знаком за који је поднета пријава за признање жига или кад неовлашћено, у пословној документацији или у рекламама користи знак заштићен жигом или знак за који је поднета пријава. Такође, предмет санкционисања је и када правно лице користи у свом пословању знак који је настао подражавањем знака заштићеног жигом или знака за који је подета пријава за признање жига. То значи да ће бити кажњена и свака привредна употреба подражавања туђег жига или пријављеног знака, па и онда када се користе речи као што су „тип“ или „по поступку“ и сл. Поред правног лица, одговараће за ова дела и одговорно лице у правном лицу. У складу са захтевима *TRIPS*-а, предмети извршења привредног преступа (алати, калупи, машине) биће одузети, а предмети извршења уништени.

Закон предвиђа новчану казну од 100.000 до 3.000.000 динара за привредни преступ када правно лице недозвољено, користећи туђи заштићени дизајн или дизајн за који је друго лице поднело пријаву за правну заштиту, израђује, на индустријски или занатски начин, производе за тржиште. Такође, правно лице ће одговорати када употреби у привредној делатности производ заштићен дизајном или производ израђен на основу дизајна за који је поднета пријава, када нуди, ставља у промет или складишти такве недозвољене производе и када увози или извози производе који садрже заштићени дизајн другог лица, односно дизајн за који је поднета пријава. Одговорно лице ће у тим случајевима такође одговорати за привредни преступ. И код недозвољеног коришћења дизајна предмети извршења ће бити одузети а предмети извршења привредног преступа уништени. Када је реч о правној заштити дизајна, Закон предвиђа новчану казну исте вредности за случај неовлашћеног објављивања пријаве туђег дизајна.

Патенти су такође заштићени Законом у смислу да је предвиђена новчана казна истог износа за привредни преступ ако правно лице неовлашћено производи, увози, извози, ставља у промет или складишти производ или поступак који је заштићен патентом односно малим патентом. Предмети извршења привредног преступа биће одузети, а предмети који су били употребљени за извршење привредног преступа уништени.

С обзиром на то да је намера законодавца била да, поред кажњавања починиоца, упозна јавност са недозвољеним понашањем правног лица које је починило привредни преступ, Закон предвиђа да ће се у свим овим случајевима пресуда, којом је изречена казна за привредни преступ, јавно објавити у медијима.

За следећа дела која су такође недозвољена, али представљају мању друштвену опасност, законодавац је предвидео санкцију прекршаја за правно лице и одговорно лице у правном лицу. То је случај неовлашћеног бављења заступањем пред органом надлежним за заштиту права интелектуалне својине. Затим, то се односи на правно лице које, у својству корисника ауторског дела или предмета сродног права, не извршава или не извршава у прописаном року, обавезу достављања организацији за колективно остваривање ауторског и сродних права података који су битни за обрачун накнаде која се према тарифи организације плаћа. Закон, даље, предвиђа да ће одговарати за прекршај правно лице које без навођења имена аутора или интерпретатора објави, изведе, пренесе, емитује или на други начин искористи туђе ауторско дело или туђу интерпретацију. Затим, ако правно лице без дозволе аутора измени или преради туђе ауторско дело или туђу снимљену интерпретацију.⁹ Исто тако, када у својству галеристе или организатора јавне продаје оригиналних примерака ликовних дела или рукописа, у року од 30 дана од дана продаје, не обавести аутора о имену и адреси продавца, новог власника и о цени по којој је продат примерак дела или не плати 3% од износа продајне цене, што Закон о ауторском праву предвиђа. Такође, када правно лице приликом уношења у евиденцију и депоновања код органа надлежног за заштиту интелектуалне својине ауторског дела или предмета сродног права пружи неистините или прикрије праве податке о свом ауторском делу или предмету заштите сродног права. Најзад, када правно лице у својству издавача прода непродате примерке дела као стару хартију а да их није претходно понудио на откуп аутору, односно његовом наследнику. За све ове случајеве предвиђена је новчана казна од 50.000 до 1.000.000 динара за правно лице, од

⁹ Недозвољена измена или прерада туђег ауторског дела је дело које, по нашем мишљењу, представља дело озбиљније друштвене опасности, тј. које треба да се регулише као привредни преступ, а не као прекршај.

5.000 до 100.000 динара за одговорно лице и за предузетника од 5.000 до 500.000 динара.

С обзиром на то да је Закон о ефикасној заштити права интелектуалне својине ступио на снагу јуна 2006. године, преурањено је процењивати ефекте његове примене. Тај суд ће моћи да се донесе за годину или две од дана почетка његове примене. Међутим, извесно је да примена ових прописа захтева доношење подзаконских аката о раду и организацији инспекцијских служби при надлежним министарствима. Затим, такође је извесно да се морају ангажовати значајна финансијска средства за организацију служби инспекцијског надзора, повећање броја запослених и њихову едукацију. То је процес који ће трајати, али који мора сада да почне. Истовремено ће се мењати свест јавног мњења да је недозвољено коришћење резултата туђег интелектуалног стваралаштва преступ, који се кажњава, као и сваки други недозвољени вид коришћења онога што некоме не припада. Носиоци права и овлашћена лица ће више водити рачуна о својим правима јер ће им на располагању бити ефикаснији механизми правне заштите који ће то омогућавати.

2. Кривичноправна заштита права интелектуалне својине

У Уставној повељи сада већ бивше државне заједнице СЦГ, када је реч о подели надлежности између органа државне заједнице и држава чланица, утврђује се да је у надлежности држава чланица спровођење закона из области интелектуалне својине, укључујући и доношење прописа који садрже казнене санкције. Закони о интелектуалној својини су сви донети после ступања на снагу Уставне повеље, а пре раздруживања држава чланица, односно сви су били закони државне заједнице СЦГ. При том, два закона (Закон о патентима и и Закон о заштити топографија интегрисаних кола) нису садржали казнене одредбе, а остала четири закона јесу.

2.1. Кривичноправна заштита коју предвиђају закони о интелектуалној својини

Закон о правној заштити дизајна садржи казнене одредбе којима се предвиђа привредни преступ за правно лице које повреди туђи регистровани дизајн односно пријављени дизајн. За исто дело предвиђено је да одговара и одговорно лице. Ако је исто дело починило физичко лице, оно ће се казнити за прекршај. Закон предвиђа и прекршајну казну за правно лице које се неовлашћено бави заступањем пред надлежним органима, као и за одговорно лице у правном лицу и за физичко лице које се неовлашћено бави заступањем страних физичких или правних лица. Казне су новчане али законодавац

се није упустио у одређивање њихове висине, већ је то питање препустио прописима држава чланица.

Закон о жигу предвиђа казненоправне одредбе и то привредни преступ за правно лице и одговорно лице у правном лицу за радње које представљају повреду права на жиг. Под појмом повреде подразумева се повреда заштићеног права али и права из пријаве. За исто дело казниће се прекршајном казном и физичко лице. Такође, у случају да се неовлашћено бави заступањем у остваривању права, правно лице, одговорно лице запослено у правном лицу и физичко лице одговараће за прекршај. Висина новчаних казни утврђена је прописима република.

Закон о ознакама географског порекла такође садржи казнене одредбе. За привредни преступ казниће се новчаном казном правно лице и одговорно лице у правном лицу које повреди регистровано име порекла односно регистровану географску ознаку. За разлику од других права интелектуалне својине, име порекла и географска ознака уживају правну заштиту само ако су регистровани.

Закон о ауторском и сродним правима у својим казним одредбама предвиђа привредни преступ и прекршај зависно од тежине дела. За привредни преступ, новчаном казном, без одређивање њене висине, казниће се правно лице које неовлашћено објави, забележи, умножи или јавно саопшти ауторско дело, интерпретацију, фонограм, видеограм, емисију или базу података или стави у промет или у закуп. Такође, одговараће ако у комерцијалне сврхе неовлашћено држи примерке ауторског дела, интерпретације, фонограма, видеограма, емисије или базе података. Треће дело за које правно лице одговара је када с циљем прибављања имовинске користи за себе или другог противправно стави у промет или да у закуп примерке дела за које зна да су неовлашћено објављени, забележени или умножени. Исто тако, ако правно лице произведе, увезе, стави у промет, прода, да у закуп, рекламира с циљем продаје или држи у комерцијалне сврхе уређаје који су превасходно конструисани, произведени или прилагођени да омогуће или олакшају заобилажење било које технолошке мере и који немају другу значајнију сврху. Затим, ако правно лице уклони или измени електронску информацију о правима или стави у промет, увезе, емитује или јавно саопшти ауторско дело или предмет сродноправне заштите са којег је електронска информација о правима неовлашћено уклоњена или измењена а да је при том свестан да тиме подстиче, олакшава или прикрива повреду ауторског или сродног права. Следеће инкриминисано дело односи се на ситуацију када власник грађевине изврши одређене измене на грађевини која представља заштићено дело архитектуре а прераду дела није прво понудио аутору дела. Најзад, ако правно лице

обавља послове колективног остваривања ауторског или сродног права без дозволе надлежног органа. За сва ова дела, поред правног лица, казниће се за привредни преступ новчаном казном и одговорно лице. Уколико је наведена дела починило физичко лице, одговараће новчаном казном за прекршај.

Закон о ауторском праву и сродним правима предвиђа и новчану казну за прекршај за правно лице, одговорно лице запослено у правном лицу и за физичко лице. То је случај када се без навођења имена аутора или интерпретатора објави, изведе, представи, емитује туђе ауторско дело или интерпетација. Затим, када се без дозволе аутора или интерпретатора измени или преради њихово дело.¹⁰ Треће дело се односи на галеристу или организатора јавне продаје оригинала ликовних дела који у року од 30 дана од дана продаје примерака оригинала дела не обавести аутора дела о имену и адреси продавца његовог дела, о имену и адреси новог власника дела и о цени по којој је дело продато или ако не плати аутору 3% износа од продајне цене дела. Следеће дело се односи на правно лице које приликом уношења у евиденцију и депоновања код надлежног органа да неистините или прикрије праве податке о свом ауторском делу или предмету заштите сродног права. Ако издавач прода непродате примерке дела као стару хартију, а да их није претходно понудио аутору или наследнику да их одкупи, одговараће за дело привредног преступа. Висина новчаних казни за наведена прекршајна дела утврђује се прописима република.

2.2. Кривичноправна заштита коју предвиђа Кривични законик РС

Кривични законик Републике Србије ступио је на снагу 1. јануара 2006. године и заменио до тада важеће кривичне прописе који су регулисали и кривичноправну заштиту права интелектуалне својине. Мада је претходно важећи Кривични закон Републике Србије регулисао, после ревизије учињене 2003. године, поједина дела из области правне заштите интелектуалне својине и као такав представљао помак у односу на раније постојећу ситуацију,¹¹ било је потребно да се кривичним прописима потпуније регулише ова материја и тиме усклади са захтевима *TRIPS*-а и хармонизује са правом Европске уније. Наиме, пракса у развијеним земљама показује да би се постигла ефи-

¹⁰ О овом делу је било речи код управноправне заштите и даље важи да је, по нашем мишљењу, ово дело заслужило да се уврсти у категорију „озбиљнијих дела“, која су предвиђена у привредним преступима.

¹¹ Кривични закон Републике Србије је предвиђао кривично дело неовлашћеног коришћења ауторског и другог сродног права, чл. 183а и у глави XVI је регулисао кривична дела против безбедности рачунарских програма.

касна, а то значи довољно брза и адекватна заштита права интелектуалне својине, потребно је да постоје сва три облика заштите: грађанскоправна, управноправна и кривичноправна. Ови облици правне заштите треба да буду комплементарни кад год је то могуће, а лице чији је правни интерес повређен да има могућност избора. У том светлу је доношење Кривичног законика Републике Србије значајан корак напред у регулисању ефикасне правне заштите интелектуалне својине која одговара стандардима европског и међународног права.

Кривичноправну заштиту предвиђену Кривичним закоником РС могуће је систематизовати на следећи начин: кривична дела против интелектуалне својине која се налазе у глави XX; кривична дела против привреде где се инкриминише и дело неовлашћене употребе фирме, жига и ознаке порекла (члан 233); кривична дела против безбедности рачунских података која обухватају дефиниције најважнијих појмова (члан 112) и инкриминисана дела у глави XXVII; и кривична дела учињена путем штампе која се делом односе на права интелектуалне својине (глава III).

Кривични законик РС посвећује први пут на овај начин целу главу кривичним делима против интелектуалне својине. Обухваћено је пет дела: повреда моралних права аутора и интерпретатора, неовлашћено искоришћавање ауторског дела или предмета сродног права, неовлашћено уклањање или мењање електронске информације о ауторским и сродним правима, повреда проналазачког права и неовлашћено коришћење туђег дизајна. За нека од ових дела предвиђено је гоњење по предлогу, а за нека по приватној тужби.

Код кривичног дела повреде моралних права аутора и интерпретатора (члан 198) предвиђено је да ће се казнити новчаном казном или затвором до три године лице које под својим именом или именом другог лица, у целини или делимично, стави у промет примерке туђег ауторског дела или интерпретације или на други начин јавно саопшти ауторско дело или интерпретацију. Познато је да је једно од основних моралних права аутора, које има и имовинску компоненту у себи, право на објављивање дела и да је само аутор, интерпретатор или лице од њих одређено, овлашћено да одлучује да ли ће објавити своје дело. То се, такође, односи на мењање и прерађивање ауторског дела или интерпретације, те ће лице које без сагласности аутора или интерпретатора то учини, одговорати затвором до једне године или новчаном казном. С обзиром на то да су част и углед аутора и интерпретатора категорије заштићене одредбама Закона о ауторском праву, то лице које ставља у промет примерке туђег ауторског дела или интерпретације на начин да вређа част и углед аутора или извођача, одговара новчаном казном и затвором до шест месеци. Сви предмети којима су почињена наведена кривична дела, одузеће се од починиоца дела.

Код кривичног дела неовлашћеног искоришћавања ауторског дела или предмета сродног права (члан 199), а та су дела у пракси најчешћа, предвиђене су озбиљне кривичне санкције. Тако, ко неовлашћено објави, умножи или на други начин јавно саопшти ауторско дело, интерпретацију, фонограм, видеограм, емисију, рачунарски програм или базу података, казниће се затвором до три године. Истом санкцијом ће се казнити и лице које стави у промет или у намери стављања у промет неовлашћено држи умножене или неовлашћено стављене у промет примерке ауторског дела, интерпретације, фонограма, видеограма, емисије, рачунарског програма или базе података. Ако су ова дела неовлашћеног искоришћавања учињена у намери прибављања имовинске користи за себе или другог, учинилац дела ће се казнити затвором од три месеца до пет година. Трећи вид неовлашћеног коришћења туђег ауторског дела или предмета сродног права односи се на ситуацију када једно лице произведе, користи, увезе или стави у промет на било који начин, у комерцијалне сврхе, уређаје и средства чија је основна или претежна намера уклањање, заобилажење технолошких мера намењених спречавању повреда ауторских и сродних права. Починилац дела ће се казнити новчаном казном или казном затвора до три године а инкриминисани предмети ће се одузети и уништити. Сви предмети којима су почињена кривична дела ће се одузети од починиоца и других лица и уништити.

Код кривичног дела неовлашћеног уклањања или мењања електронске информације о ауторском или сродним правима (члан 200) реч је о неовлашћеном уклањању или мењању електронске информације о неком ауторском или сродном праву. То може да буде промена неког од података, на пример уклањање имена аутора или дела и сл. Такође исто дело се може починити неовлашћеним стављањем у промет, извозом, увозом, емитовањем и саопштавањем дела на неки други начин са којег је електронска информација о правима неовлашћено уклоњена или измењена њена садржина. На пример, када се са *CD* уклоне подаци о аутору или носиоцу сродних права или ставе подаци о другом лицу као аутору односно носиоцу сродних права. Починиоци овог дела биће санкционисани новчаном казном и затвором до три године. Инкриминисани предмети ће бити одузети и уништени.

Кривично дело повреде проналазачког права (члан 201) састоји се у неовлашћеној производњи, увозу, извозу и нуђењу ради стављања у промет, затим самог стављања у промет, складиштења или било ког другог вида привредне употребе производа који су патентирани или поступака који су заштићени патентом. За ово дело је предвиђена новчана казна или затвор до три године. Ако је, међутим, овим делом прибављена имовинска корист или проузрокова-

на штета у износу који прелази милион динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година. Затим, дело повреде проналазачког права се може починити и неовлашћеним објављивањем или чињењем доступним на други начин суштине туђег пријављеног проналазка пре него што је овај проналазак објављен на начин утврђен законом. Наиме, проналазач (или друго овлашћено лице), када поднесе пријаву за патент сигурно не жели да његов проналазак буде доступан трећим лицима пре него што добије патентну заштиту и постане монополско право. Починилац овог дела ће се казнити новчаном казном или затвором до две године. Сви инкриминисани предмети ће бити одузети и уништени. Најзад, ако неко лице неовлашћено поднесе пријаву патента или у пријави не наведе име проналазача или лажно наведе име проналазача, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

Кривично дело неовлашћеног коришћења туђег дизајна (члан 202) настаје када једно лице на свом производу у промету неовлашћено употреби туђ пријављени или заштићени дизајн производа. То може да буде целокупан дизајн или само неки, карактеристичан део дизајна. Починилац ће се казнити новчаном казном или затвором до три године. Ово инкриминисано дело се може починити и ако се неовлашћено објави, или на други начин учини доступним јавности, предмет пријаве туђег дизајна пре него што је тај дизајн објавио Завод за интелектуалну својину у гласилу Завода. За ово дело је предвиђена новчана казна или затвор до једне године. Производи који су настали на основу неовлашћене употребе туђег дизајна биће одузети од починиоца.

У кривичним делима против привреде Кривични законик предвиђа и дело неовлашћене употребе туђе фирме, туђе географске ознаке порекла, туђег жига или другог знака који припада другом лицу (члан 233). За постојање овог дела потребно је да постоји намера да се обмане купац или корисник услуга. Законодавац је предвидео три степена санкционисања овог дела, зависно од степена друштвене опасности, односно од тога у којој мери је починилац остварио имовинску корист недозвољеним понашањем. Само дело може да се састоји од неовлашћене употребе туђих права интелектуалне својине или од уношења у своја обележја елемената који чине саставни део туђих права интелектуалне својине. На пример, када једно лице у своју ознаку робе или у свој жиг унесе препознатљиве елементе туђе ознаке робе или туђег жига. У том случају, починилац дела ће се казнити новчаном казном или затвором до три године. Слично дело, али озбиљније санкционисано, постоји када једно лице у сврху продаје у већој количини или вредности набавља, производи, прерађује, ставља у промет, складишти и даје у закуп робу која је обележена ознакама које су предмет неовлашћене употребе туђе

фирме, ознаке порекла или жига. Ово дело може да почини и лице које пружа услуге, ако неовлашћено користи туђе ознаке. У овим случајевима казна је затворска и то од шест месеци до пет година. Најзад, најозбиљније дело је када је починилац организовао мрежу препродаваца или посредника или је таквим делом прибавио имовинску корист која прелази износ од милион и петстотина хиљада динара. У том случају, казна ће износити затвор од шест месеци до пет година.

Кривична дела против безбедности рачунарских података регулисана су у члану 112, где се дају дефиниције појмова и у посебној XXVII глави Законика регулишу поједина кривична дела у вези са рачунарским подацима.

Дефинисање битних појмова из области компјутерске технологије од законодавца је веома важно не само за правилно тумачење одредби Кривичног законика, већ и за целокупну материју компјутерског права односно права интелектуалне својине. Тако се *рачунарским податком* сматра представљена информација, знање, чињеница или концепт који се уноси, обрађује или памти или је већ обрађен и запамћен у рачунару или рачунарској мрежи. *Рачунарском мрежом* сматра се скуп међусобно повезаних рачунара који комуницирају размењујући податке. Што се тиче *рачунарског програма*, законодавац сматра да је то скуп наредби које служе за управљање радом рачунара као и за решавање одређеног задатка помоћу рачунара. С обзиром на то да су вируси постали све присутнији у компјутерској комуникације и самим тим вид пиратерије и угрожавања легитимних права, њихово дефинисање је веома потребно ради обезбеђивања заштите од њих. *Рачунарски вирус* је рачунски програм или неки други скуп наредби унет у рачунар или рачунарску мрежу, који је направљен да сам себе умножава и делује на друге програме или податке у рачунару или мрежи, додавањем тог програма или наредби већ постојећим рачунарским програмима и подацима.

Нови Кривични законик посвећује целу главу кривичним делима против безбедности рачунара. Предвиђено је седам кривичних дела. Код свих дела је предвиђено неколико различитих санкција, најблажих – када није причињена штета или када је штета малог износа и озбиљнијих – када је износ штете већи. У тим случајевима нема алтернативних санкција, већ је само предвиђена затворска казна у различитом трајању. За сва дела, изузев за дело предвиђено у члану 304, неовлашћено коришћење рачунара или мреже, гоњење је предвиђено по службеној дужности.

Оштећење рачунарских података и програма (члан 298) се дешава када неко лице неовлашћено избрише, измени, оштети или прикрије или на други начин учини неупотребљивим рачунарски

податак или програм који припада другом лицу. За то дело је предвиђена новчана казна или затвор до једне године. Међутим, ако је овим делом проузрокована штета која прелази 450.000 динара, онда ће се учинилац казнити само затвором од три месеца до три године. Ако причињена штета прелази 1.500.000 динара, учинилац ће се казнити затвором од три месеца до пет година. У свим случајевима, предмети којима су почињена кривична дела, ако су у својини учиниоца, ће се одузети.

Под рачунарском саботажом (члан 299) законодавац подразумева дело које се састоји у уношењу, брисању, измени или оштећењу рачунарских података или програма или самих рачунара односно уређаја за електронску обраду и пренос података, са намером да онемогући или омете поступак електронске обраде и преноса података који су значајни за државне органе, јавне службе, установе или друге субјекте. Код утврђивања да ли постоји ово дело, у пракси ће представљати проблем утврђивање постојања намере, као и код свих сличних дела. Санкција је предвиђена као затвор од шест месеци до пет година.

Код дела прављења и уношења рачунарских вируса (члан 300) починилац прави вирус у намери његовог уношења у туђ рачунар или рачунарску мрежу. За основно дело предвиђена је новчана казна или казна затвора до шест месеци. Ако починилац овим делом проузрокује штету, казниће се новчаном казном или затвором до две године. Уређај и средства којим је причињено кривично дело, ће се одузети.

Кривични законик предвиђа и дело рачунарске преваре (члан 301). Ово дело настаје када неко унесе нетачан податак, пропусти уношење тачног података или на други начин прикрије или лажно прикаже податак и тиме утиче на резултат електронске обраде и преноса података. За постојање кривичног дела потребно је да постоји намера да себи или другом прибави противправну имовинску корист и тиме другом проузрокује имовинску штету. За основно дело, казна је новчана или затвор до три године. Ако, међутим, прибављена имовинска корист прелази износ од 450.000 динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година. Најзад, ако прибављена имовинска корист прелази износ од 1.500.000 динара, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година. Законодавац предвиђа и казну за исто дело, али где починилац није прибавио себи имовинску корист, већ је дело починио само да би друго лице оштедио. У овом случају, предвиђена је новчана казна или затвор до шест месеци.

Код дела неовлашћеног приступа заштићеном рачунару, рачунарској мрежи и електронској обради података (члан 302) санкцио-

нише се ситуација када једно лице, не поштујући мере заштите, неовлашћено приступи рачунару или мрежи, тј. електронској обради података. За основно дело је предвиђена као санкција новчана казна или затвор до шест месеци. Озбиљнији облик овог дела је кад то лице употреби податке до којих је дошло неовлашћеном употребом туђег рачунара или мреже, и тада ће се санкционисати новчаном казном или затвором до две године. Најозбиљнији вид овог дела је кад неовлашћени приступ туђем рачунару или мрежи проузрокује застој или озбиљан поремећај функционисања електронске обраде и преноса података или наступе друге тешке последице. У том случају, учинилац ће се казнити затвором до три године.

Дело сличне садржине је предвиђено Закоником као дело спречавања и ограничавања приступа јавној рачунарској мрежи (члан 303). Ово дело се састоји у неовлашћеном спречавању или ометању приступа јавној рачунарској мрежи. За основно дело, починилац ће се казнити новчаном казном или затвором до једне године. Ако исто дело учини службено лице у вршењу службе, превиђена санкција је затвор до три године.

Кривични законик предвиђа још једно кривично дело – неовлашћено коришћење рачунара или рачунарске мреже (члан 304). Ово је најблаже кривично дело и састоји се у неовлашћеном коришћењу било које рачунарске услуге, у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист. Код овог дела предвиђена санкција је новчана казна или казна затвора до три месеца. С обзиром на релативно мали степен друштвене опасности, код овог кривичног дела се гоњење предузима по приватној тужби.

Кривични законик предвиђа и два дела која су међусобно повезана а могу се учинити путем штампе или других средстава јавног информисања. У делу одговорност уредника (члан 38) регулише се правни положај аутора информације и одговорност уредника за информацију ако је до завршетка главног претреса пред првостепеним судом аутор информације остао непознат, ако је информација објављена без сагасности аутора или ако постоје озбиљне сметње за гоњење аутора. Уредник неће одговарати у наведеним случајевима ако не постоји његова кривица за погрешно пренету информацију односно ако се то лице, по општим одредбама Кривичног законика, не може сматрати учиниоцем кривичног дела.

У другом делу – одговорност издавача, штампара и произвођача (члан 39), извршиоцем дела се сматра издавач за кривично дело извршено путем публикације, а ако нема издавача, онда штампар. За кривично дело извршено путем компакт диска, грамофонске плоче, магнетофонске траке или других аудио медија, затим филма, дијапозитива, видео снимака и друго видео медија, сматраће се одговор-

ним лицем произвођач.¹² Ако су издавач, штампар или произвођач правно лице, извршилац је одговорно лице у том правном лицу.

II. РАЗВОЈ ПРАВНЕ ЗАШТИТЕ ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

Комисија Европске уније је припремила *Предлог Директиве о кривичним мерама* с циљем обезбеђивања ефикасније заштите права интелектуалне својине. Комисија је констатовала у образложењу Директиве да се број повреда права интелектуалне својине константно повећава и да представља озбиљну претњу за националне економије земаља чланица. При том постоје значајне разлике у врсти и нивоу кривичноправне заштите, те се овим повредама може угрозити здравље и општа сигурност грађана. Истовремено је производња кривотворене и пиратске робе постала веома лукративна делатност која се може поредити, у финансијским ефектима, са трговином дрогом. Почетак хармонизације у кривичноправној заштити у земљама чланицама Европске уније је несумњиво дао *TRIPS*. Међутим, иако је садржина *TRIPS*-а имплементирана у комунитарном праву и у националним законодавствима земаља чланица кроз правилнике и директиве, а сада и кроз прописе Републике Србије, број повреда се није значајно смањило. Разлог је у још увек постојећим диспаратима кривичноправне заштите у земљама чланицама Европске уније. Те разлике се приписују различитом правном наслеђу, разликама у правним системима и у самој примени права.

Предлог Директиве се односи на сва права интелектуалне својине која могу бити предмет било које врсте повреде. Директива обавезује земље чланице да сваки вид намерне повреде било ког права интелектуалне својине третирају као кривично дело. Такав третман треба да добије и покушај чињења дела повреде као и помагање у извршењу или навођење на извршење дела повреде права интелектуалне својине. Државе чланице морају да предвиде новчане казне и казне затвора за починиоце дела, правна и физичка лица, које морају имати различите степене, зависно од озбиљности дела, затим заплону, одузимање и уништавање робе која је предмет кривотворења или пиратске делатности. Предлог Директиве садржи и максимум препоручених новчаних казни у износу од 100.000 евра за мање озбиљне повреде, до 300.000 евра за озбиљне повреде, као и казне затвора од најмање четири године. Исто тако, ту су и царинске

¹² Произвођач је лице које је уложило средства, финансијска и материјална, у производњу и организовало исту било да је реч о производњи компакт дискова, видео трака и свих других фонограма и видеограма.

мере које се могу изрицати, као што је заплена и уништење робе која припада починиоцу дела, стављање инкриминисаних производа под судски надзор, привремена или трајна забрана вршења привредне делатности за правна лица, као и објављивање судских одлука.

За одређивање судске надлежности земаља чланица код међуграничног промета, Директива утврђује следеће критеријуме: јурисдикцију земље где „жртва“¹³ има место боравка односно регистрованог седишта, а као додатни критеријум – јурисдикцију земље где је починилац нађен. У сваком случају, постоји надлежност јурисдикције земље на чијој је територији повреда у целини или делимично учињена. У случају насталог сукоба јурисдикција између земаља чланица, Директива предвиђа да се релевантне земље морају договорити о томе да се кривични поступак води само у једној земљи чланици. Уколико таква сагласност не може да се постигне, надлежни органи правосуђа релевантних земаља ће се обратити надлежном органу Европске уније да он одреди надлежност.

У погледу покретања кривичног поступка, Предлог Директиве налаже да се сва кривична дела повреде права интелектуалне својине искључиво гоне по службеној дужности ако су почињена на територији Европске уније. Такође, земље чланице су обавезне да предвиде у својим прописима могућност да носиоци права интелектуалне својине или овлашћена лица као и експерти и „жртве“ тј. оштећена лица, учествују у истражном поступку због специфичности које ове врсте повреда имају. Земље чланице ће бити обавезне, када се Директива о кривичним мерама донесе, да садржину њених одредби унесу у националне кривичне законе у року од 18 месеци од ступања на снагу Директиве.

Предлог Правилника о комунитарном патенту је већ неколико година у жижи интересовања земаља чланица Уније и представља велики помак у унификацији правне заштите права интелектуалне својине. Наиме, Европска унија је већ донетим правилницима унифицирала правну заштиту дизајна, правну заштиту жигова и правну заштиту ознака порекла робе. Од права индустријске својине остали су још патенти, као, може се рећи, најзначајније право, око чијег се унифицирања земље чланице и најтеже договарају. Међутим, с обзиром на начелне одлуке о потреби унификације, може се очекивати да ће врло брзо бити донет и овај правилник.

Припреми Правилника претходили су дугогодишњи неуспешни напори на доношењу Луксембуршке конвенције о комунитарном патенту, која после више пута ревидираних текстова није ступила на снагу и нема изгледа да ће се то у скорој будућности деси-

¹³ Под појмом жртве се у Директиви подразумева оштећено лице у најширем смислу.

ти. Сазнање о тешкоћама око доношења Луксембуршке конвенције о комунитарном патенту, утицало је на то да Комисија Европске уније, на основу Зелене књиге о комунитарном патенту, припреми текст Правилника о комунитарном патенту, којим би требало да све земље чланице Европске уније добију могућност правне заштите комунитарног патента. Овај систем треба да коегзистира са националним системима земаља чланица и са системом европског патента Минхенске конвенције, при чему су проналазачи слободни да бирају између различитих система правне заштите.

Комунитарни патент има аутономни и унитарни карактер. Производи исте правне последице на целој територији Уније а на њега се примењују само одредбе овог Правилника. Циљ Правилника није дерогирање националних права јер су све државе чланице Уније већ одавно приступиле Минхенској конвенцији и међусобно хармонизовале материјално патентно право. Такође, све државе чланице су ускладиле своје националне прописе са *TRIPS*-ом што све заједно представља синхронизован систем. Његов циљ је да се спровођењем једног поступка за стицање патентне заштите, по одредбама Правилника, стекне право на патент у свим земљама Европске уније.

Такође, задатак Правилника је да смањи трошкове патентирања који су сада врло високи, на пример, заштита европског патента износи око 30.000 евра. Што се тиче судске заштите, Правилник предвиђа решење које се разликује од решења предвиђеног Луксембуршком конвенцијом. Правилник предвиђа стварање специјализованог правосудног система за патенте, односно Комунитарног суда за интелектуалну својину, који ће имати првостепено и жалбено веће. Надлежност Суда је на целој територији Уније, и он ће имати своја процесна правила, изрицаће привремене мере, одређивати санкције и накнаду штете. Пресуда ће имати извршни наслов. Принудно извршење биће регулисано нормама националног права земље у којој се тражи извршење. Националне власти су обавезне да аутоматски стављају извршну клаузулу на пресуду Комунитарног суда за интелектуалну својину. Комунитарни суд ће бити, пре свега, надлежан за спорове везане за фалсификовање – повреду патента имитирањем и за поништај патента

Предлог Директиве о приближавању правних режима заштите проналазака путем корисних модела почива на концепту да је корисни модел облик заштите за техничке проналаске, с тим да се корисним моделом поред уређаја и апарата, што је била првобитна идеја, могу штити и поступци. Из заштите су изузети проналасци који се односе на биолошки материјал и хемијске и фармацеутске супстанце. Специфичност у односу на патент је то што се тражи нижи инвентивни ниво проналаска. Тај инвентивни ниво је задовољен кад проналазак испољава неку практичну или техничку предност у

погледу производње или коришћења производа или поступка и кад проналазак не произлази за стручњака на очигледан начин из стања технике. Пријавом корисног модела се може тражити и више проналазака уколико они задовољавају патентноправни критеријум јединства проналаска. У самом поступку за стицање корисног модела не спроводи се претходно суштинско испитивање пријаве. Али подносилац пријаве или друго заинтересовано лице може затражити извештај о стању технике, и он ће бити саставни део документације која се објављује по признању права. Међутим, надлежни орган није овлашћен да тражи од пријавиоца да прибави такав извештај. Али ако дође до судског спора око корисног модела, код покретања поступка за поништај или у случају захтева носиоца корисног модела да се по истеку шест година, колико иначе траје заштита, трајање корисног модела продужи за две године, израда извештаја о стању технике конкретног корисног модела је обавезна. Право на корисни модел траје шест година, са могућношћу да се два пута продужи за по две године. Иначе, садржина права која проистичу из корисног модела је иста као садржина права на патент.

Предлог Директиве о патентабилности проналазака насталих путем компјутера излази у сусрет правној заштити проналазака који садрже компјутерске програме, а патентима им се не пружа потребан ниво правне сигурности. Наиме, Конвенција о европском патенту искључује из патентне заштите проналаске који садрже компјутерске програме, а то је случај и са већином националних закона земаља чланица Конвенције и земаља чланица Европске уније. То је био разлог који је руководио Комисију Европске уније да покрене иницијативу за доношење директиве којом би се хармонизовало право земаља чланица Европске уније у погледу патентне заштите проналазака који у себи садрже компјутерске програме. Други разлог је био тај да се право Европске уније усагласи са правом САД, где већ постоји систем патентне заштите за ову врсту проналазака. У Јапану је, такође, овај вид заштите могућ само уз испуњење додатног услова (који се у САД не тражи) – да проналазак који садржи компјутерски програм представља технички напредак.

У Предлогу Директиве о патентабилности проналазака који су компјутерског карактера се дефинише овакав проналазак као било који проналазак који се примењује на компјутеру или сличном апарату остварен компјутерским програмом. При том се задржавају општеприхваћени услови за заштиту проналаска – новост, индустријска примењивост и инвентивност. Пошто технички карактер ове врсте проналазака није формални захтев, и проналазак код кога нема очигледног техничког доприноса може се патентирати, на пример, пословни методи (*methods for doing business*). Затим, предмет заштите може поред производа да буде и поступак. Директивом се, такође,

предвиђа да Комисија мора да извести Парламент и Савет Европске уније о примени одредби Директиве а земље чланице су обавезне да имплементирају одредбе у своје националне законе у року од три године од ступања на снагу Директиве.

III. НОВЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ У ОБЛАСТИ ПРАВНОГ РЕГУЛИСАЊА ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ У СВЕТУ

У области заштите интелектуалне својине три нове категорије заслужују посебну пажњу. То су тражење начина да се правно заштите неоригиналне базе података, традиционална права земаља, као и биотехнологија и развој генетике.¹⁴

Електронске базе података постају све значајнија „имовина“ оних који их поседују у обављању пословних активности. Ауторско право пружа правну заштиту само једној категорији базе података, тј. не штити неоригиналне базе података које су распрострањене и имају значајну економску вредност. Европска унија је Директивом о базама података иницирала *sui generis* заштиту, забрањујући недозвољено коришћење делова базе или поновно коришћење битних делова базе. Међутим, многе земље нису прихватиле овај концепт заштите базе података, на пример, у праву САД база мора да поседује минимум оригиналности да би уживала правну заштиту, јер се заштита заснива на принципима ауторског права који се заснивају на оригиналности предмета заштите. Од 1996. године у оквиру Светске организације за интелектуалну својину се припрема међународни споразум о заштити база података, који би предвидео ширу заштиту, неусловљену оригиналношћу.

У развијеном делу света расте економски интерес за посебне врсте биљки и животиња, традиционалне вештине и знања и друге ресурсе карактеристичне за одређена поднебља, земље и регионе. Постојећи систем правне заштите интелектуалне својине се критикује да индивидуализује заштиту, тј. да омогућава појединцима, физичким и правним лицима да приватизују и економски експлоатишу опште вредности који припадају јавном сектору. Отвара се и дилема да ли монополска, искључива права, која се стичу у оквиру права интелектуалне својине, уопште одговарају заштити јавних добара или је потребно створити прилагођену, *sui generis* заштиту ових добара изван опште прихваћених принципа интелектуалне својине. Несумњиво је суверено право државе над ресурсима који су на њеној територији, али развој националних економија и заинтересованост

¹⁴ ICC: *Current and emerging intellectual property issues for business*, Paris 2006, 23.

страног капитала за традиционална знања и посебне врсте биљки и животиња су реалност и могући извори прихода за те земље. Тражење одговарајућих правних решења која би изашла у сусрет различитим интересима је актуелан и компликован задатак за правнике.

Биотехнологија је сложени збир кумулативних технологија које користе ћелијске и биомолекуларне процесе ради решавања проблема у области људског здравља, пољопривреде, хране и животне околине. Биотехнологија је у великој мери зависна од нивоа заштите који јој пружа право интелектуалне својине али та заштита не може да одговори на све захтеве који се постављају. Наиме, реч је о успостављању равнотеже између слободног приступа подацима из области генетике и технологијама истраживања, како би се стимулисао научни развој, и комерцијалног интереса да се правно монополизују проналасци из области генетике. Опстанак малих и средњих предузећа која се баве биотехнологијом зависи од правно-политичког оквира у области интелектуалне својине, у биотехнологији земље у којој послују. С друге стране, ако се промовише правни монопол над резултатима истраживања, без кога нема озбиљних истраживања, како ће се обезбедити општи напредак науке и друштва. Сва ова питања траже брзе одговоре, али одговори не могу бити ни брзи ни једноставни, јер су интереси супростављени, а питања веома комплексна.

Vesna Besarović

NEW TENDENCIES IN DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL PROPERTY PROTECTION

Summary

The Republic of Serbia has decided to follow, and to be a part of the development of international and European law. Therefore many efforts are performed to harmonize existing laws, and to prepare new ones, particularly in the field of intellectual property.

In the past couple of years (2004, 2005 and 2006) relevant laws regulating the area of intellectual property have been passed. Those laws provide civil law protection of intellectual property rights, and are in accordance with the standards and requests of the European Union and the World Trade Organization.

Until recently, two aspects of the legal protection of the intellectual property – penal and administrative protection – have not been meeting requirements of the European law and TRIPS Agreement in their entirety.

However, the Law on particular authorization for effective protection of intellectual property, passed in June 2006, enables the administrative protection of the specific intellectual property rights and the new Penal code, which entered in force January 2006, made the penal protection possible as well.

Key words: *Intellectual property. – Penal protection. – Administrative protection. – European Law. – TRIPS Agreement*